Konferencja z okazji obchodów 500-lecia Reformacji pt. *Kościół Ewangelicko-Augsburski w relacjach z Państwem – aspekty ustrojowe i prawne*, Kraków, 9 października 2017 r.

W dniu 9 października 2017 r. odbyło się w Krakowie spotkanie naukowe poświęcone relacjom prawnym pomiędzy Kościołem Ewangelicko-Augsburskim a państwem. Konferencja wpisywała się w obchody 500-lecia Reformacji, które rozpoczęły się w październiku 2016 r., a ich zwieńczenie miało miejsce 31 października 2017 r. Organizatorami konferencji byli: Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej, Parafia Ewangelicko-Augsburska św. Marcina w Krakowie oraz Zakład Prawa Kościelnego i Wyznaniowego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Miejscem spotkania była

sala im. Michała Bobrzyńskiego mieszcząca się w zabytkowym gmachu Uniwersytetu Jagiellońskiego – *Collegium Maius* (ul. Jagiellońska 15), który udzielił gościny uczestnikom konferencji.

Konferencja została objęta patronatem honorowym JM Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, prof. dr. hab. med. Wojciecha Nowaka, Prezydenta Miasta Krakowa prof. dr. hab. Jacka Majchrowskiego oraz Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego. Władze Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie reprezentowała prof. dr hab. Dorota Malec, Prorektor ds. Rozwoju, Dziekan Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie prof. dr hab. Jerzy Pisuliński oraz Kierownik Zakładu Prawa Kościelnego i Wyznaniowego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie dr hab. Zdzisław Zarzycki. Z kolei Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej reprezentował zwierzchnik Kościoła ks. biskup Jerzy Samiec, a z ramienia Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa obrady uświetnił swoją obecnością Wiceprezydent Miasta Krakowa prof. UJ dr hab. Andrzej Kulig. W imieniu władz Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego obecny był także prezes zarządu prof. UO dr hab. Paweł Sobczyk. Konferencja zgromadziła przedstawicieli różnych zawodów prawniczych i ludzi nauki z wielu środowisk akademickich w kraju (m.in. AGH, KUL, UO) i za granicą (Finlandia i Niemcy). Obok czternastu referentów, którzy przedłożyli swoje wystąpienia, konferencja zgromadziła szerokie grono kilkudziesięciu słuchaczy, którzy wyrazili zainteresowanie tematyką konferencji i przebiegiem obrad. Obecni byli także dostojnicy kościelni m.in. ks. dr Adam Malina, prezes Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, ks. bp dr Adrian Korczago, zwierzchnik Diecezji Cieszyńskiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, ks. bp dr Marian Niemiec, zwierzchnik Diecezji Katowickiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP oraz Dyrektor Konsystorza Ewangelicko-Augsburskiego w RP Pani Ewa Śliwka. Patronat medialny wydarzenia objęły: Telewizja Polska – TVP3 Kraków, Radio Kraków oraz Dziennik Polski.

Sesję wprowadzającą pt. „Relacje Państwo-Kościół" moderował prof. dr hab. Wacław Uruszczak (UJ). Zwrócił on uwagę na zakres uprawiania nauki prawa kościelnego i wyznaniowego w UJ, a w szczególności w Zakładzie Prawa Kościelnego i Wyznaniowego, którym kierował przez ostatnich 25 lat (od września 1992 r. do 30 września 2017 r.), gdzie przyjęto założenie, że uprawiana będzie nauka nad wszystkimi kościołami i związkami wyznaniowymi w Polsce bez uprzywilejowania lub dyskryminowania jakiegokolwiek z nich.

Jako pierwszy głos zabrał ks. bp. Jerzy Samiec, który wygłosił referat pt. *Postrzeganie Państwa z perspektywy Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego*. Skoncentrował się raczej na współczesnym podejściu władz Kościoła i jego wiernych do pojęcia i roli państwa w zapewnieniu swobody wyznaniowej i tolerancji religijnej. Wskazał jak na przestrzeni 500 lat zmieniało się spojrzenie na rolę kobiety w społeczeństwie, podejście do Żydów i wiele innych zagadnień z teologii protestanckiej. W jego wypowiedzi nie brakowało także osobistych wątków.

Jako drugi w kolejności głos zabrał dr hab. Zdzisław Zarzycki (UJ), który wygłosił referat pt. *Stosunki Państwo-Kościół z perspektywy 500 lat w kontekście wolności religijnej wyznań protestanckich w Polsce*. Prelegent wyszedł od stwierdzenia, że duch tolerancji religijnej towarzyszył społeczeństwu i władzom państwowym w Rzeczypospolitej od czasów dawnych (wystąpienie Pawła Włodkowica na soborze w Konstancji w 1415 r.), poprzez Ugody religijne w XVI w. (Ugodę sandomierską z 1570 r., konfederację warszawską z 1573 r. i Artykuły henrykowskie z 1573 r.), które były uważane za „swobody szlacheckie" i stanowiły normę „quasi konstytucyjną", aż do upadku I RP. Zwrócił uwagę na religijny kontekst wojen I RP z niektórymi krajami w XVI i XVII w., ale także na załamanie się ducha tolerancji w XVII w. (np. wypędzenie arian, tumult toruński). Rozważania nad I RP zakończył na konfesyjnym, katolickim ujęciu państwa w Konstytucji 3 Maja. Szerszej analizie poddał rozwiązania konstytucyjne (Konstytucję Marcową z 1921 r.) w II RP, z podziałem na wyznania prawnie uznane i prawnie nie uznane, oraz wolność religijną w wymiarze osobistym. Przy omawianiu wolności religijnej w okresie PRL zwrócił uwagę na przykłady łamania norm konstytucyjnych i ideologiczne angażowanie się państwa w ten zakres wolności obywatelskich. Wreszcie skrótowej analizie poddał III RP, zwracając szczególną uwagę na pewne niedoskonałości rozwiązań prawnych (art. 25 ust. 5 Konstytucji RP z 1997 r.) i konieczność działań komisji majątkowych w celu przywracania sprawiedliwości dziejowej wobec Kościołów w Polsce. Na koniec stwierdził, że nie byłoby dzisiejszej Polski – jako kraju tolerancyjnego religijnie, gwarantującemu każdemu człowiekowi wolność sumienia i wyznania, gdyby nie sukcesy reformacyjne zapoczątkowane 500 lat temu przez Marcina Lutra i powstanie Kościołów protestanckich jako konkurencyjnych wobec Kościoła Katolickiego.

Kolejno głos zabrał ks. dr Roman Pracki, który wygłosił referat pt. *Społeczna rola Kościoła Ewangelickiego w państwie*. Prelegent zwrócił

uwagę na zmieniającą się na przestrzeni ostatnich 500 lat rolę społeczną wspólnoty ewangelickiej i jej doktrynę wobec państwa i instytucji państwowych oraz w podejściu do wielu spraw społecznych, często odległych od spraw wiary. W ten sposób nawiązał do koncepcji i roli państwa wyznaniowego, które pojawiły się w tej części Europy po sukcesach reformacyjnych.

Jako ostatni w tej części sesji głos zabrał radca prawny Jakub Cebula z referatem pt. *Źródła prawa kościelnego w Kościele Ewangelicko-Augsburskim*. Swoje wystąpienie skoncentrował na wybranych aspektach teoretycznych jak i praktycznych. Pochylił się nie tylko nad aktualną ustawą o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP z 13 maja 1994 r., ale również nad aktami niższego rzędu oraz zasadniczym prawem wewnętrznym tego Kościoła, regulaminami: diecezjalnym i parafialnym, przepisami dyscyplinarnymi i pragmatyki służbowej oraz nad rolą orzecznictwa sądowego (Sądu Najwyższego, sądów powszechnych i administracyjnych). Prelegent omówił też m.in. strukturę Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP i jego organizację oraz wybrane aspekty działalności i sposób wykonywania władzy w tym Kościele.

Sesję pierwszą zatytułowaną *Prawo kościelne i państwowe* moderował prof. dr hab. Arkadiusz Sobczyk (UJ). Jako pierwszy głos zabrał dr Jakub Kabza prezentujący *Szczególny status prawa wewnętrznego kościoła na przykładzie Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego*. W referacie tym poruszono szereg istotnych zagadnień dotyczących roli i znaczenia normatywnego praw wewnętrznych wspólnot religijnych. Analizie poddano zwłaszcza miejsce powołanych praw wewnętrznych w konstytucyjnym systemie źródeł prawa oraz możliwość traktowania ich w kategoriach aktów wewnętrznych, których przykładem są źródła prawa wymienione w art. 93 ust. 1 Konstytucji RP.

Następnie dr Michał Hucał (SGH) wystąpił z referatem pt. *Ochrona danych osobowych w Kościele Ewangelicko-Augsburskim w RP a wymogi unijnego rozporządzenia nr 2016/679*. Poświęcony był on przedstawieniu głównych założeń reformy europejskiego systemu ochrony danych osobowych ze szczególnym uwzględnieniem zmian relewantnych dla działalności wspólnot religijnych. W drugiej części wystąpienia omówiono regulacje wewnętrzne polskiego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego dostosowujące jego unormowania do nowego stanu prawnego w zakresie danych osobowych.

W dalszej kolejności głos zabrał dr Marek Strzała (UJ) prezentujący zagadnienie *Udział Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego i jego osób*

prawnych w obrocie prawnym. W wystąpieniu poruszył kwestie dotyczące realizacji przesłanek niewadliwej reprezentacji osób prawnych Kościoła. W szczególności omówił znaczenie prawa wewnętrznego w zakresie określania granic umocowania organów reprezentacji i wytworzenia przez osoby prawne Kościoła tzw. woli wewnętrznej. Referent wskazał również na problemy związane z praktyką ustalania niewadliwej reprezentacji oraz nierozstrzygnięte jeszcze w orzecznictwie zagadnienia dotyczące recepcji prawa wewnętrznego.

Obrady w ramach omawianej sesji zamknęła Dyrektor Konsystorza Kościoła pani Ewa Śliwka, która zatytułowała swoje wystąpienie *Perspektywa nowelizacji Ustawy o stosunku państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego – analiza porozumienia pomiędzy Rządem RP a Kościołem Ewangelicko-Augsburskim*. W powołanym referacie przedstawiła historię relacji pomiędzy władzami kościelnymi i państwowymi, których przedmiotem jest nowelizacja obowiązującej ustawy indywidualnej Kościoła. Zaprezentowane zostały również założenia postulowanej nowelizacji oraz aktualny stan prac legislacyjnych.

W ramach dyskusji dr Marek Strzała poruszył kwestię dni wolnych od pracy w kontekście obecnie procedowanych zmian, których celem jest wprowadzenie obostrzeń odnośnie obrotu handlowego w niektóre niedziele. Wobec zasygnalizowania w treści referatu uchylenia w Finlandii poprzednio obowiązującego zakazu handlu w niedzielę, dyskutant poprosił ks. dra Kimmo Kääriäinen'a o bliższe przedstawienie zagadnienia, w szczególności powodów zmiany stanu prawnego. Rzeczony zarysował dyskusję, jaka odbyła się w Finlandii w związku z nowelizacją, prezentując argumenty obu stron sporu, w tym przedsiębiorców i związków zawodowych, a także kontekst społeczny i ekonomiczny zmiany fińskiego prawa.

Po krótkiej przerwie podjęto pod przewodnictwem prof. dr. hab. Arkadiusza Sobczyka (UJ) obrady sesji drugiej konferencji, której przedmiotem były zagadnienia związane z prawodawstwem kościelnym i państwowym. Pierwszy referat w tej części wygłosiła dr Katarzyna Krzysztofek (UJ), która przedstawiła rozważania na temat położenia prawnego i działalności Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Choć temat referatu obejmował okres Polski Ludowej, punktem wyjściowym rozważań stał się okres II Rzeczypospolitej, z uwagi na to, że w 1936 r. został wydany dekret Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, który znowelizowany

obowiązywał do chwili wejścia w życie ustawy z 1994 r., a więc przez cały okres PRL. Po II wojnie światowej dekret dwukrotnie nowelizowano – w 1946 r. i 1947 r. Nowelizacją z 1947 r. władze narzuciły Kościołowi Ewangelicko-Augsburskiemu konieczność przyłączenia do niego parafii, gmin, zborów luterskich i augsburskich należących do Kościołów Ewangelicko-Unijnych oraz Kościoła Staroluterskiego, Ewangelickiego Kościoła wyznań augsburskiego i helweckiego, oraz Braci Morawskich. Jak zauważyła referentka, dekret ten jednak przede wszystkim odnosił się do kwestii majątkowych. Przewidywał on przejście na własność Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego ruchomości i nieruchomości, które w dniu 31 października 1946 r. znajdowały się w posiadaniu tego Kościoła, a które zostały określone w dekrecie. W referacie dowodzono, że praktyka działalności Urzędu i Wydziałów do Spraw Wyznań w zakresie przyznawania majątku Kościołowi Ewangelicko-Augsburskiemu, szczególnie w kontekście wydania w 1950 r. ustawy o tzw. dobrach martwej ręki, znacząco odbiegała od regulacji prawnych i cechowała się dążeniem do pozostawienia w rękach skarbu państwa możliwie największej liczby kościelnych nieruchomości.

Mecenas Dawid Binemann-Zdanowicz w swoim referacie zatytułowanym *Pozycja Komisji Regulacyjnej w Ustawie i praktyczne aspekty jej funkcjonowania* – omawiając podstawy prawne sytuacji majątkowej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego – nawiązał do okresu Polski Ludowej, w którym tkwią źródła działalności dzisiejszej Komisji Regulacyjnej. Problem zaboru majątku Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego jest zagadnieniem szerokim, z uwagi na to, że wiąże się on m.in. z przejęciem części majątku nieruchomego tego Kościoła przez inne kościoły i związki wyznaniowe. Ponadto referent zwrócił uwagę na zagadnienie statusu majątku parafii kościołów, które zostały przymusowo przyłączone do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego na podstawie dekretu nowelizującego w 1947 r. dekret Prezydenta z 1936 r. regulujący stosunek Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego.

Referat zmykający tę sesję wygłosił mgr Michał Ożóg (UJ, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie), który odniósł się do regulacji prawnej duszpasterstwa specjalnego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej w podmiotach leczniczych, prezentując również zastosowanie tych regulacji w praktyce działalności wybranych podmiotów leczniczych. Konstytucja RP z 1997 r. w art. 53 ust. 2 zd. 2 *in fine* gwarantuje każdemu opiekę religijną niezależnie od miejsca, w którym

się znajduje – czy jest to dom pomocy, więzienie czy szpital. Referent skupił się na opiece duszpasterskiej świadczonej przez kapelanów Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w placówkach leczniczych. Gwarancja takiej opieki została zapisana w art. 22 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego z 1994 r. Z jednej strony artykuł ten daje podstawę do nawiązania współpracy pomiędzy podmiotem leczniczym a Kościołem Ewangelicko-Augsburskim, a z drugiej gwarantuje wiernym tego Kościoła możliwość spełniania praktyk religijnych i korzystania tam z opieki duszpasterskiej. Jak zauważył referent powołując się na konkretne przykłady, przepis ten implikuje także zobowiązanie po stronie kierowników zarządzających podmiotami leczniczymi zapewnienia kaplic lub innych pomieszczeń, w których możliwe jest wykonywanie praktyk religijnych przez wiernych luterańskich.

Sesję trzecią pt. *Stosunki państwo-kościół w innych krajach europejskich* moderował prof. dr hab. Paweł Sobczyk. Tematyka referatów koncentrowała się wokół problematyki stosunków między państwem a wspólnotami religijnymi w wybranych państwach europejskich. Panel obejmował trzy referaty, z czego dwa pierwsze w kolejności wygłoszone zostały w języku angielskim przez prelegentów zagranicznych. Jako pierwszy głos zabrał dr Hendrik Musonius, który przedstawił referat *Regulacja stosunków państwo-kościół w Niemczech*. Prelegent przedstawił przepisy prawne wyznaczające pozycję prawną wspólnot religijnych. Rozważania zostały wzbogacone o kontekst historycznoprawny kształtujący obowiązujące rozwiązania normatywne. Wiele uwagi poświęcono treści i znaczeniu Konstytucji Weimarskiej z 1919 r. W referacie zarysowano również strukturę konfesyjną społeczeństwa niemieckiego wraz z aktualnymi tendencjami rozwojowymi. Szczegółowej analizie poddano uregulowania Ustawy Zasadniczej z 1949 r., a także przepisy niższej rangi. Referent scharakteryzował specyfikę rozwiązań prawnych przyjmowanych w Niemczech, zwracając należną uwagę na federacyjny ustrój państwa. Wskazał na szczególny status kościołów i innych związków wyznaniowych, które określane są mianem korporacji prawa publicznego, co nadaje im szeroki zakres udziału w życiu publicznym. Wystąpienie zostało wzbogacone o przykłady z orzecznictwa sądowego, które doprecyzowuje standard normatywny.

Kolejny referat zaprezentował ks. dr Kimmo Kääriäinen, który przedstawił przedłożenie pt. *Regulacja stosunków państwo-kościół w Finlandii*. Prelegent przybliżył słuchaczom strukturę wyznaniową społeczeństwa fińskiego, podkreślając przy tym zachodzące przeobrażenia, a w szcze-

gólności wzrost liczby wyznawców islamu oraz osób bezwyznaniowych. Referent naszkicował zmiany w prawodawstwie fińskim, które jako skutek pluralizmu religijnego prowadzą do dynamicznej ewolucji historycznie ukształtowanego modelu relacji instytucjonalnych między państwem a wspólnotami religijnymi. Referat obejmował przedstawienie regulacji prawnych wyznaczających położenie prawne kościołów i innych związków wyznaniowych. Szczególną atencję skierowano na problematykę statusu prawnego Ewangelicko-Luterańskiego Kościoła Finlandii. Przedstawiony został rozwój autonomii tej wspólnoty religijnej względem zakresu kompetencji organów władzy publicznej. Analizie poddano wybrane regulacje prawne. Szeroko omówiono prawo do dnia świątecznego, jako jednego ze szczegółowych uprawnień wynikających z wolności sumienia i wyznania. Przedmiotem rozważań były również kwestie dotyczące finansowania kościołów i innych związków wyznaniowych oraz prawnokarnej ochrony wolności sumienia i wyznania w rozwoju historycznym.

Jako ostatni w tej części wystąpił dr Rafał Tarnogórski (Analityk Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych) z referatem pt. *Światowa Federacja Luterańska a Stolica Apostolska. Uwagi z perspektywy prawnomiędzynarodowej*. Rozważania dotyczyły przedstawienia charakterystyki Światowej Federacji Luterańskiej oraz Stolicy Apostolskiej z punktu widzenia wybranych zagadnień nauki prawa międzynarodowego publicznego. Referat zawierał szereg informacji dotyczących powstania oraz struktury organizacyjnej Światowej Federacji Luterańskiej, co niewątpliwie dobrze wpisywało się w tematykę Konferencji. Prelegent w swoim wystąpieniu podjął próbę odnalezienia elementów wspólnych, jak i różnicujących Światową Federację Luterańską od Stolicy Apostolskiej. Zaprezentowany wywód mieścił się w perspektywie prawno-porównawczej, lecz nie zabrakło w nim również odniesień do zagadnień, stanowiących przedmiot zainteresowań przedstawicieli nauki prawa wyznaniowego. Wnioski Prelegenta można sprowadzić do stwierdzenia o konieczności stosowania zróżnicowanych metod badawczych w analizie statusu wspominanych podmiotów prawa.

Sesja trzecia została zwieńczona ożywioną dyskusją, której głównym wątkiem był problem relacji zachodzących między Watykanem a Stolicą Apostolską z punktu widzenia tradycyjnej aparatury pojęciowej nauk o państwie i prawie. Moderator sesji, prof. Paweł Sobczyk syntetycznie przedstawił ujęcie dominujące obecnie w literaturze przedmiotu. Zainteresowanie wzbudziła również kwestia dni wolnych od pracy w Finlandii w kontekście polskiej debaty nad wprowadzeniem zakazu pracy w niedzielę.

Na zakończenie Konferencji głos zabrali: dr hab. Zdzisław Zarzycki, mgr Ewa Śliwka i bp. Jerzy Samiec, który dokonał oficjalnego zakończenia Konferencji. Dr hab. Zarzycki podziękował wszystkim współorganizatorom, patronom, referentom, moderatorom, dyskutantom i wszystkim uczestnikom konferencji oraz osobom, które współtworzyły dobry klimat dla tego przedsięwzięcia. Zauważył, że była to pierwsza tego rodzaju konferencja naukowa na polskim uniwersytecie poświęcona prawnym relacjom państwa z Kościołem Ewangelicko-Augsburskim w Rzeczypospolitej Polskiej. Konferencja ta wpisała się w wielowiekową tradycję królewskiego miasta Krakowa i Uniwersytetu Jagiellońskiego – pluralizmu religijnego, wolności badań naukowych i poszanowania wspólnot religijnych. Wyraził nadzieję, że zorganizowanie w Krakowie konferencji, stanowiącej część głównych obchodów w Rzeczypospolitej Polskiej 500-lecia Reformacji, przyczyni się do promowania miasta Krakowa i Uniwersytetu Jagiellońskiego w Polsce i na świecie. Wskazał na potrzebę upamiętnienia tej uroczystości w formie publikacji pokonferencyjnej.

Pani Ewa Śliwka również podziękowała wszystkim przybyłym gościom i uczestnikom konferencji. Z kolei bp Jerzy Samiec formalnie zamykając obrady wskazał na cenną próbę nawiązania współpracy z Uniwersytetem Jagiellońskim, za gościnę w zacnych i historycznych murach tej krakowskiej Uczelni. Słowa podziękowania skierował do władz UJ, a w szczególności JM Rektora, Dziekana i innych osób, które przyczyniły się do jej organizacji i przebiegu.

Całodniowe obrady zostały uświetnione koncertem i spotkaniem dla uczestników konferencji w kościele św. Marcina w Krakowie wraz z poczęstunkiem. Spotkanie w kościele uświetniła osobistym przybyciem Wicekonsul Konsulatu Generalnego Republiki Federalnej Niemiec w Krakowie pani Regine von Ahn. Przed zakończeniem spotkania ks. Bp. Jerzy Samiec odsłonił ścianę z płytami pamięci śp. Księży proboszczów Parafii Ewangelicko-Augsburskich w Krakowie.

Pracownicy i doktoranci
Zakładu Prawa Kościelnego i Wyznaniowego Uniwersytetu Jagiellońskiego:
Dr Katarzyna Krzysztofek
Dr Maciej Mikuła
Mgr Michał Ożóg
Dr Marek Strzała
Dr hab. Zdzisław Zarzycki